

Smajo Šabić*

Obrazovanje pravnika za sudijsku/tužilačku funkciju u Bosni i Hercegovini

Sadržaj

1. Uopće o načinu obrazovanja pravnika u Bosni i Hercegovini

1.1. Uvod

1.2. Obrazovanje pravnika kroz opći sistem obrazovanja

1.3. Obrazovanje pravnika kroz prvi ciklus dodiplomskog studija

2. Postojeći način obrazovanja pravnika za sudije i tužioce nakon dodiplomskog studija u Bosni i Hercegovini – *de lege lata*

2.1. Pripravnički rad kao pretpostavka stjecanja uslova za polaganje pravosudnog ispita

2.2. Polaganje pravosudnog ispita kao preduvjeta za obavljanje sudijske ili tužilačke funkcije

2.3. Pravni položaj pravnika nakon položenog pravosudnog ispita

2.4. Imenovanje diplomiranog pravnika za sudiju ili tužioca

3. Način obrazovanja pravnika za pozicije sudije ili tužioca u uporedno pravnim sistemima

3.1. Način obrazovanja pravnika za pozicije sudije ili tužioca u Srbiji

3.2. Način obrazovanja pravnika za pozicije sudije ili tužioca u Sloveniji

3.3. Način obrazovanja pravnika za pozicije sudije ili tužioca u Hrvatskoj

3.4. Način obrazovanja pravnika za pozicije sudije ili tužioca u Makedoniji

4. Prijedlog budućeg načina obrazovanja pravnika za sudije i tužioce u Bosni i Hercegovini - *de lege ferenda*

5. Zaključak

1. Uopće o načinu obrazovanja pravnika u Bosni i Hercegovini

1.1. Uvod

Bosna i Hercegovina kao i druge savremene države¹ pokušava kroz određen evolutivni razvoj urediti svoj društveni i pravni poredak². Ovdje je veoma značajno istaći da je Bosna i

* Autor je doktor pravnih nauka, sudija Općinskog suda u Zenici i potpredsjednik Upravnog odbora CEST FBiH.

¹ „Država, shvaćena u širem smislu je društvena organizacija koja raspolaže monopolom za fizičku prinudu radi očuvanja postojećeg državno-pravnog poretka i njegovih vrijednosti, kao i radi očuvanja svog položaja u društvu, prema tome, za pojam države se vezuje više elemenata, spoljašnjeg i unutrašnjeg karaktera. Naime, saglasno

Hercegovina raspadom bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, nastavila formalno pravno i suštinski egzistirati kao samostalna država, pri tom zadržavajući ukupan pravni poredak koji je vremenom mijenjan, dopunjavan i usklađivan u skladu sa potrebama i društveno političkim interesima³. Ukupan ustavno pravni poredak u Bosni i Hercegovini uređen je Ustavom Bosne i Hercegovine. Ustavom je propisan katalog ustavom zagaranovanih građanskih prava, pa između ostalih prava i pravo na obrazovanje⁴. Država Bosna i Hercegovina je raspadom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije zadržala veliki broj postojećih pravnih sistema pa samim tim i sistem obrazovanja, koji kao takav čak i danas je u njegovim određenim dijelovima prisutan u ukupnom obrazovnom sistemu.

1.2. Obrazovanje pravnika kroz opći sistem obrazovanja

U Bosni i Hercegovini pitanje obrazovanja pravnika je u isključivoj nadležnosti Univerziteta u Bosni i Hercegovini koji u okviru svojih nastavnih jedinica imaju organizovane pravne fakultete. Na pravnim fakultetima u skladu sa nastavnim planovima i programima, obrazovanje je podijeljeno u tri ciklusa. Prvi ciklus odnosi se na ciklus četverogodišnjeg dodiplomskog studija, koji može pohađati svaki građanin koji ispunjava uslove propisane Zakonom o visokom obrazovanju⁵. Nakon završenog prvog ciklusa studija svršeni student dobiva zvanje diplomiranog pravnika. Drugi ciklus studija odnosi se na obrazovni ciklus koji traje jednu godinu nakon dodiplomskog studija, tako da lice koje završi drugi ciklus studija dobiva akademsko zvanje master prava. Nakon okončanog drugog ciklusa studija postoji treći ciklus studija koji

navedenoj definiciji, država je: društvena organizacija; organizacija koja raspolaže monopolom za fizičku prinudu (koji se smatra najvećim i najjačim u zemlji, odnosno u društvu); organizacija koja se zalaže za očuvanje postojećeg državno-pravnog poretka i njegovih vrijednosti, i organizacija kojoj je stalo do očuvanja svog položaja u društvu.“ Usp. Ž. Kulić/M. Kulić, *Uvod u pravo*, Brčko 2015, s. 41.

² Pravni poredak se smatra integralnim dijelom društvenog poretka. Karakteriše ga sistem pravnih normi, način ponašanja ljudi po tim normama i sistem pravnih vrijednosti u određenom društvu i društvenom vremenu. V. Kulić/Kulić (bilj. 1), s. 107.

³ Ustavom BiH, odnosno Aneksom 4 Dejtonskog mirovnog sporazuma, došlo je do pretvaranja, odnosno preoblikovanja unutarnjeg uređenja države. Danas je „BiH složena država koja u svom sastavu ima dva entiteta: FBiH i RS. U njoj se osigurava ravnopravnost tri konstitutivna naroda: Bošnjaka, Hrvata i Srba, kao i pripadnika drugih naroda i svih građana koji žive u BiH.“ V. M. Sahadžić, *Priroda političkog sistema u BiH*, u: S. Gavrić/D. Banović/Ch. Krause (ur), *Uvod u politički sistem Bosne i Hercegovine - izabrani aspekti*, Sarajevo 2009, s. 18.

⁴ U čl. II st. 3 Ustava BiH utvrđeno je da sva lica na teritoriji BiH uživaju ljudska prava i slobode iz čl. II st. 2 (pravo na život, pravo lica da ne bude podvrgnuto mučenju niti nečovječnom ili ponižavajućem tretmanu ili kazni, pravo lica da ne bude držano u ropstvu ili potčinjenosti, ili na prisilnom ili obaveznom radu, pravo na ličnu slobodu i sigurnost, pravo na saslušanje u građanskim i krivičnim stvarima i druga prava u vezi sa krivičnim postupkom, pravo na privatni i porodični život, dom i prepisku, slobodu misli, savjesti i vjere, slobodu izražavanja, slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja sa drugima, pravo na brak i zasnivanje porodice, pravo na imovinu, pravo na obrazovanje, pravo na slobodu kretanja i prebivališta).

⁵ Čl. 10 Zakona o visokom obrazovanju Zeničko-dobojskog kantona, *Sl. nov. ZDK* 6/09, 9/13, 13/13, 4/15 i 5/18. „(1)Pravo na visoko obrazovanje imaju sva lica koja ispunjavaju uvjete stručne spreme propisane Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju u BiH, *Sl. gl. BiH* 59/07, bez obzira na rasu, boju kože, spol, seksualnu orijentaciju, etničko, nacionalno ili socijalno porijeklo, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, vezu s nekom nacionalnom zajednicom, status stečen rođenjem, fizički ili drugi nedostatak, imovinsko stanje, rođenje, starosnu dob ili neki drugi status. (2) Ustanova će osigurati pristup studiju stranim državljanima i licima bez državljanstva u skladu sa utvrđenim načelima u Evropskom području visokog obrazovanja, osiguravajući studij pod istim uvjetima kao i državljanima BiH, afirmirajući mobilnost studenata i nastavnika.“

traje tri godine. Nakon okončanog trećeg ciklusa svršeni doktorant dobiva akademsko zvanje doktora pravnih nauka⁶.

1.3. Obrazovanje pravnika kroz prvi ciklus dodiplomskog studija

U pravilu prvi ciklus dodiplomskog studija na pravnim fakultetima traje četiri godine. U toku dodiplomskog studija polaznici/studenti kroz sistem obrazovanja izučavaju više predmeta iz različitih oblasti pravnih disciplina. Suština i smisao dodiplomskog studija na pravnim fakultetima jeste da polaznik/student u toku studija izučava određene grane prava te kroz iste savladava pojedine pravne institute koje će nakon diplomiranja primjenjivati u svakodnevnom radu. Nakon okončanog dodiplomskog studija, svršeni student kao diplomirani pravnik trebao bi da raspolaže jednim općim znanjem iz oblasti prava i pojedinih pravnih disciplina.

Primjetna je pojava da je sistem obrazovanja na pravnim fakultetima koncipiran i organizovan tako da diplomirani pravnici nakon završenog dodiplomskog studija izlaze sa oskudnim stručnim znanjem i iskustvom, u pogledu praktičnog savladavanja pojedinih pravnih instituta u toku studija. Posljedica takvog načina organizovanja ove veoma značajne oblasti obrazovnog sistema se ogleda u tome da diplomirani pravnici u toku trajanja studija na jedan formalistički apstraktan način teorijski savladavaju pravne institute i procesne vještine načina vođenja određenih postupaka koji su u nadležnosti sudova ili upravnih organa, a da uporedo s tim nemaju uopće priliku niti mogućnost da se upoznaju kako u stvarnosti izgleda jedan sudski ili upravni postupak, na koji način se vodi takav postupak, te da u toku takvog postupka studenti imaju priliku i mogućnost da se upoznaju sa hronologijom toka postupka, te svim pravnim institutima koji se primjenjuju u toku postupka. Slična situacija je i u pogledu drugih pravnih disciplina u okviru kojih, studenti prava na fakultetima izučavaju i savladavaju sve pravne institute iz oblasti materijalnog prava, kao što je obligaciono pravo, stvarno pravo, porodično pravo, radno pravo, privredno pravo, a da nikada nisu imali priliku sačiniti niti jedan ugovor.

„Klasični sistem transfera znanja na univerzitetima se vrši od nastavnika ka studentu, što često obuhvata predavanja bez aktivnog učešća studenata. Ne treba cilj predavanja da bude slušati monolog nastavnika; za uspješan transfer znanja neophodno je imati i dijalog, gdje će se podsticati kritično razmišljanje studenata. Naravno da treba učiniti sadržaj predavanja što je moguće zanimljivim, tako da se npr. ne predaje samo suhoparni tekst, nego se daju praktični primjeri i studije slučajeva, gdje studenti moraju primijeniti zakon i predložiti pravna rješenja.“⁷ Upravo takav nedostajući praktični sistem obrazovanja studenata na pravnim fakultetima, koji bi morao biti usko povezan sa teorijskim pristupom izučavanja prava i pojedinih pravnih instituta, posljedično se negativno odražava na ukupno teorijsko i stručno znanje koje student prava kao svršeni diplomant ponese, nakon što stekne zvanje diplomiranog pravnika.

⁶ Čl. 5 Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u BiH (bilj. 5) propisano je da visoko obrazovanje organizira se u tri ciklusa: prvi ciklus vodi do akademskog zvanja završenog dodiplomskog studija ili ekvivalenta, stečenog nakon najmanje tri i najviše četiri godine redovnog studija nakon stjecanja svjedočanstva o završenoj srednjoj školi, koji se vrednuje sa najmanje 180 odnosno 240 ECTS bodova, drugi ciklus vodi do akademskog zvanja magistra ili ekvivalenta, stečenog nakon završenog dodiplomskog studija, traje jednu ili dvije godine, a vrednuje se sa 60 odnosno 120 ECTS bodova, i to tako da u zbiru s prvim ciklusom nosi 300 ECTS bodova i treći ciklus vodi do akademskog zvanja doktora ili ekvivalenta, traje tri godine i vrednuje se sa 180 ECTS bodova.

⁷ S. Bećirović, *Obrazovanje pravnika u Republici Srbiji - trenutno stanje i perspektive*, Pravne teme 6/2015, s. 7.

Nažalost velika većina diplomiranih pravnika, iako su u toku četverogodišnjeg studija izučavali predmete kao što je krivično procesno pravo ili građansko procesno pravo, stekli su diplomu te dobili zvanje diplomiranog pravnika, a da nikada nisu vidjeli sudski spis, niti su imali priliku ući u sudnicu, a još manje su imali priliku pratiti kako i na koji način se vode određeni sudski ili upravni postupci. Izuzetak su pojedini predavači na fakultetima, moglo bi se slobodno reći koji se samoinicijativno u suradnji sa sudovima, organizuju studentima praćenje određenih suđenja, kako bi studenti na što kvalitetniji način savladali određene pravne institute te materiju iz određene pravne oblasti. Međutim, u pitanju su pojedinačni i sporadični slučajevi, zbog čega mogu slobodno reći, da je izostao sistemski pristup i način organizovanja obrazovanja kadrova pravne struke u Bosni i Hercegovini, koji bi kroz takav sistem obrazovanja savladao sve teorijske pravne institute, te kao takve izučavao kroz praktičnu primjenu prava u svakodnevnoj praksi. Na takav način organizovan pravni sistem u Bosni i Hercegovini bi dao višestruko bolje rezultate, a posljedično svršeni diplomirani pravnici bi bili mnogo spremniji, da nakon diplomiranja mogu dati svoj puni doprinos u praktičnoj primjeni prava u okviru opisa radnog mjesta na kojem bi se zapošljavali.

S obzirom da je ova analiza usmjerena na prikazivanje načina na koji je uređen sistem obrazovanja pravnika za sudijsku i tužilačku funkciju u Bosni i Hercegovini to će se istražiti postojeći način organizovanja obrazovanja pravnika za sudijsku i tužilačku funkciju u Bosni i Hercegovini kao i način obrazovanja pravnika za sudije i tužioce u uporedno-pravnim sistemima. Na osnovu toga će biti predložen *de lege ferenda* odgovarajući model za organizovanje pravničkog obrazovanja za sudijsku i tužilačku funkciju u Bosni i Hercegovini. Njime ću pokušati na sveobuhvatan sistemski način ponuditi moguće uređenje načina obrazovanja pravnika za poziciju sudije ili tužioca u Bosni i Hercegovini. Tako organizovan sistem obrazovanja pravnika posljedično bi se odrazio na ukupan kvalitet pravosudnog sistema, na osnovu kojeg će pravni poredak biti podignut na viši nivo. To jeste cilj i smisao analize.

2. Postojeći način obrazovanja pravnika za sudije i tužioce nakon dodiplomskog studija u Bosni i Hercegovini – *de lege lata*

Studenti pravnog fakulteta nakon što diplomiraju, stječu zvanje diplomiranih pravnika. Jedan dio diplomiranih pravnika budući svoj profesionalni angažman nakon diplomiranja ostvaruju zapošljavanjem u organima državne službe, a dijelom i u privredi. Također određen manji broj diplomiranih pravnika odlučuje se za dalje obrazovanje i stručno usavršavanje za poziciju sudije ili tužioca. Obrazovni put diplomiranog pravnika, pripravnika⁸, da se dodatno obrazuje i stručno usavršava za jednu od navedenih pozicija je veoma neizvjestan, mukotrpan, i moglo bi se slobodno reći dobrim dijelom ponižavajući. Neizvjesnost diplomiranog pravnika na putu do statusa sudije ili tužioca ogleda se u činjenici da ne postoji sistemski pristup i način obrazovanja budućih sudija i tužilaca, tako da diplomirani pravnik po principu samoorganizovanja i posebno izražene upornosti se opredjeljuje u pravcu obrazovanja za sudiju ili tužioca. Mukotrpnost

⁸ Čl. 45 Zakona o sudovima u FBiH, *Sl. nov. FBiH* 38/2005, 22/2006, 63/2010, 72/2010 - ispr, 7/2013 i 52/2014. Za sudskog pripravnika može biti primljen na praksu diplomirani pravnik najduže na period od dvije godine. Edukacija sudskih pripravnika odvija se u skladu sa programom početne obuke koju utvrđuje CEST FBiH. Pripravnici, pod nadzorom sudije ili stručnog saradnika, mogu obavljati iste zadatke kao i stručni saradnici, s tim što ne mogu donositi odluke u predmetima.

diplomiranog pravnika da se doobrazuje i stručno usavrši za poziciju sudije ili tužioca se ogleda u tome što je put i procedura kroz koji diplomirani pravnik mora proći veoma zahtjevan i vrlo neizvjestan u pogledu očekivanog ishoda da on u konačnici postane sudija ili tužilac. Ponižavajući pojava oblik kroz koji prolazi diplomirani pravnik na putu do sudijske ili tužilačke pozicije ogleda se u tome da diplomirani pravnik u većini slučajeva dok odrađuje svoj pripravnički/volonterski rad u sudovima, u većini slučajeva radi samo za topli obrok⁹. Ovdje se postavlja ozbiljna dilema, kod kojeg to još zanimanja imamo pojavu da visoko obrazovani stručnjak u toj oblasti je prinuđen raditi samo za topli obrok.

Upravo navedena činjenica pokazuje u koliko teškom i nezahvalnom pravnom položaju se nalaze diplomirani pravnici koji se odluču na put stručnog usavršavanja i obrazovanja za sudijsku ili tužilačku poziciju, te s druge strane, sve navedeno jasno pokazuje koliko država je nezainteresovana da ovaj poziv veoma značajan za ukupan društveni i pravni poredak kvalitetno sistemski uredi, i na taj način zaštiti.

2.1. Pripravnički rad kao pretpostavka stjecanja uslova za polaganje pravosudnog ispita

Poziv sudije ili tužioca, mogu obavljati diplomirani pravnici koji imaju položen pravosudni ispit, te tri godine radnog iskustva nakon položenog pravosudnog ispita¹⁰. Da bi diplomirani pravnik stekao pravo da se prijavi za neku od navedenih pozicija, on prethodno mora položiti pravosudni ispit, a da bi stekao pravo na polaganje pravosudnog ispita diplomirani pravnik mora imati dvije godine radnog iskustva stečenog u radnom odnosu ili kao volonter na sudu, tužilaštvu, pravobranilaštvu, advokatskoj ili notarskoj kancelariji¹¹. Postoji i druga skupina diplomiranih pravnika, pripravnika koji radno iskustvo u trajanju od dvije godine stječu u drugim organima ili u privredi nakon čega se odlučuju na polaganje pravosudnog ispita.

U toku trajanja dvogodišnjeg radnog angažmana pripravnika/volontera koji se stručno usavršava radi polaganja pravosudnog ispita, može se konstatovati da trenutno ne postoji sistemski način pristupa stručnog obrazovanja pripravnika, tako da pripravnici po principu samosnalaženja

⁹ *Ibid*, čl. 46 propisano je da sudovi mogu primati na praksu pripravnike - volontere. Odredbe ovog Zakona koje se odnose na sudijske pripravnike shodno se primjenjuju na pripravnike - volontere. Pripravnici - volonterima za vrijeme obavljanja prakse ne pripada naknada za rad, niti druga prava koja se stiču po osnovu rada, osim ako posebnim zakonom nije drugačije određeno.

¹⁰ Čl. 28 Zakona o VSTV BiH, *Sl. gl. BiH* 25/04, propisuje da sudije osnovnih sudova u RS, Osnovnog suda BDBiH, te općinskih sudova u FBiH moraju imati najmanje tri godine iskustva u radu na pravnim poslovima, nakon položenog pravosudnog ispita. Sudije se imenuju na mandat neograničenog trajanja s tim što im mandat može prestati u slučaju da podnesu ostavku, navrše starosnu dob propisanu za obavezan odlazak u penziju ili budu razriješeni dužnosti iz razloga utvrđenih zakonom.

¹¹ Čl. 2 Zakona o polaganju pravosudnog ispita, *Sl. gl. BiH* 33/2004, 56/2008 i 62/2011, propisano je da ispit može polagati osoba koja je prije reforme visokog obrazovanja četverogodišnjim studijem na pravnom fakultetu u Bosni i Hercegovini stekla zvanje diplomiranog pravnika, kao i osoba koja je zvanje diplomiranog pravnika stekla u bivšoj SFRJ do 06. 04. 1992. godine. Ispit može polagati i osoba koja je po sistemu obrazovanja prema Bolonjskom procesu završila četverogodišnji studij na pravnom fakultetu u Bosni i Hercegovini, pod uslovom da je stekla najmanje 240 ECTS bodova i koja je tokom školovanja u nastavnom planu i programu imala sve predmete navedene u članu 4 ovog zakona. Osoba iz st. 1 i 2 ovog člana ispit može polagati ako je najmanje dvije godine nakon završenog školovanja radila u Bosni i Hercegovini na pravnim poslovima u sudu, tužilaštvu, pravobranilaštvu, advokatskoj ili notarskoj kancelariji, u organima uprave, privrednim društvima ili drugim pravnim licima. Pod uslovima iz st. 1, 2 i 3 ovog člana ispit mogu polagati i pripravnici i volonteri.

dolaze do stručnih znanja i potrebnog radnog iskustva neophodnog za polaganje pravosudnog ispita. Određen broj pripravnika koji pripravnčki rad u trajanju od dvije godine provedu u privredi, isti steknu uslove za polaganje pravosudnog ispita a da prethodno nikada u toku rada nisu imali priliku ući u sudnicu, držati spis u rukama, a još manje su imali priliku da na bilo koji način učestvuju u toku postupka, pa barem kao i posmatrači. Upravo navedeni put i način pripravnika radi stjecanja potrebnog radnog iskustva pokazuje da u konkretnom procesu obrazovanja ove vrste stručnog kadra, nedostaje sistemski pristup u načinu obrazovanja i stručnog usavršavanja na putu do sudije ili tužioca.

2.2. Polaganje pravosudnog ispita kao preduvjeta za obavljanje sudijske ili tužilačke funkcije

Diplomirani pravници kao pripravnici nakon što provedu dvije godine u radu radi njihovog stručnog usavršavanja i osposobljavanja, kao preduvjeta za stjecanje uslova za polaganje pravosudnog ispita, prijavljuju se kod nadležnih ministarstava za polaganje pravosudnog ispita¹². U Bosni i Hercegovini pitanje polaganja pravosudnog ispita nije u nadležnosti jedne institucije, pa tako diplomirani pravnik može prijaviti polaganje pravosudnog ispita pred komisijom Federalnog ministarstva pravde¹³, pred komisijom Državnog ministarstva pravde¹⁴, ili pred komisijom ministarstva pravde Republike Srpske¹⁵, sve u skladu sa programima za polaganje pravosudnog ispita. Ovakva normativna rascjepkanost u pogledu načina pristupa polaganju pravosudnog ispita stvara određenu pravnu nesigurnost. Zbog toga se kandidati veoma često odlučuju prijaviti polaganje pravosudnog ispita kod onog organa kod kojeg su manje zahtjevni ispitivači u pogledu dužine trajanja samog ispita, te u pogledu obima materije koja je predmetom ispitivanja.

S obzirom da ne postoji sistemski program i način pripreme pripravnika za polaganje pravosudnog ispita, između ostalih kandidata, na polaganje pravosudnog ispita se prijavljuju i kandidati koji u okviru stjecanja dvogodišnjeg radnog iskustva nisu imali priliku niti mogućnost da se stručno i praktično obrazuju u pogledu načina usavršavanja procesnih vještina vođenja sudskih postupaka, niti su imali priliku da se praktično upoznaju sa sudskim spisima u bilo kojoj vrsti sudskog postupka. Zbog navedenog načina organizovanja pripravnika, u cilju odgovarajuće pripreme kandidata za polaganje pravosudnog ispita, ministarstva koja su nadležna za organizovanje polaganja pravosudnog ispita, organizuju određene seminare za kandidate koji imaju namjeru polagati pravosudni ispit¹⁶. Ovdje je bitno napomenuti da su ti seminari organizovani na trošak kandidata koji su polaznici seminara, a što je suprotno Evropskoj povelji

¹² Čl. 1 Zakona o pravosudnom ispitu FBiH, *Sl. nov. FBiH* 2/95, 35/98 i 29/03, propisuje da pravosudni ispit je stručni ispit koji polažu diplomirani pravnici radi stjecanja uvjeta za obavljanje poslova i zadataka čije je vršenje uvjetovano pravosudnim ispitom.

¹³ Program pravosudnog ispita FBiH, *Sl. nov. FBiH* 28/16.

¹⁴ Program pravosudnog ispita na nivou BiH, *Sl. gl. BiH* 11/2019.

¹⁵ Zakon o pravosudnom ispitu RS, *Sl. gl. RS* 58/16 i 82/19.

¹⁶ Ministar pravde BiH, J. Grubeša, suprotstavio se moćnim osobama iz pravosuđa, „udarajući“ na prihode koje ostvaruju kao predavači za polaganje pravosudnog ispita, dok su istovremeno i članovi komisije za polaganje ovog ispita. V. Žurnal. Ministar Grubeša spoznao: Seminari za polaganja pravosudnog ispita štete ugledu ministarstva?!, <https://zurnal.info/novost/22766/seminari-za-polaganje-pravosudnog-ispita-stete-ugledu-ministarstva>, očitavanje: 20. 03. 2020.

o zakonu za sudije¹⁷. Na tim seminarima u ulogama predavača najčešće se pojavljuju one osobe koje su ujedno i ispitivači na pravosudnom ispitu. Upravo navedeni način organizovanja polaganja pravosudnog ispita dovoljno govori o nedostatku kvalitetnog sistemskog pristupa i načina obrazovanja pripravnika u procesu pripreme polaganja pravosudnog ispita, te sistemskog načina i pristupa u pogledu obrazovanja pravnika za sudiju ili tužioca.

2.3. Pravni položaj pravnika nakon položenog pravosudnog ispita

Pravosudni ispit sastoji se iz dva dijela i to, pismenog dijela ispita i usmenog teorijskog dijela¹⁸. Nakon što kandidat uspješno položi pismeni dio pravosudnog ispita, koji se sastoji od pisanja presuda, on pristupa polaganju usmenog dijela ispita, koji obuhvata određen broj pravnih oblasti počev od krivičnopravne, građanskopravne, upravne, ustavne, radno pravne, privredne oblasti i sl.¹⁹ Po polaganju pravosudnog ispita kandidat stječe pravo da se prijavi na poziciju stručnog saradnika u sudovima ili u tužilaštvu²⁰. Stručni saradnik u općinskim sudovima nadležan je da postupa u vanparničnim i izvršnim postupcima i sporovima male vrijednosti kada je to predviđeno zakonom. Također, stručni saradnik pomaže sudiji u njegovom radu, vrši analizu pravnih pitanja, priprema predmete za suđenje, te obavlja, samostalno ili pod nadzorom i po upustvima sudije, druge stručne poslove predviđene zakonom ili pravilnikom²¹. Mandat stručnog saradnika u vremenskom pogledu nije uopće uređen, niti zakonski normiran. Zbog navedenog nedostatka, u sudovima postoje slučajevi da stručni saradnici po deset i više godina rade kao stručni saradnici, čekajući da budu imenovani na pozicije sudije. Ovo je nedopustivo i ponižavajuće prema tom profilu pravnih stručnjaka, jer su stručni saradnici nakon tri godine rada, nakon položenog pravosudnog ispita stekli uslove da budu imenovani na pozicije sudije ili tužioca. Međutim samo zbog loše uređenog sistema koji propisuje način i proceduru imenovanja sudija ili tužilaca, stručni saradnici prolaze kroz određen ponižavajući tretman i odnos. Razlog leži u činjenici da ne postoji niti bilo kakva zakonska obaveza Visokog sudskog i tužilačkog vijeća da sudiju ili tužioca izabere iz reda kandidata koji su stručni saradnici.

¹⁷ Čl. 2 st. 3 Evropske povelje o zakonu za sudije propisuje da se zakonom, putem odgovarajuće obuke na teret države, obezbjeđuje priprema izabranih kandidata za efikasno obavljanje sudijskih dužnosti. Organ pomenut u stavu 1.3 osigurava odgovarajući kvalitet obrazovnih programa i organizacije koja ih sprovodi, u svijetlu zahtjeva slobodoumnosti, stručnosti i nezavisnosti, koji su vezani za obavljanje sudijske dužnosti. V. Evropska povelja o zakonu za sudije s obrazloženjem, <https://rm.coe.int/1680747686%20pristupljeno%2011>.

¹⁸ Čl. 1 Programa (bilj. 14).

¹⁹ *Ibid.* Ovim programom utvrđuju se gradivo, pravni izvori i literatura po kojim se polažu pismeni i usmeni dio pravosudnog ispita u BiH pred komisijama za polaganje pravosudnog ispita. Pismeni dio polaže se iz krivičnog i građanskog prava, odnosno porodičnog prava, a usmeni dio iz krivičnog (materijalnog i procesnog), građanskog (materijalnog i procesnog), porodičnog, privrednog, upravnog i radnog prava, te iz ustavnog sistema i organizacije pravosuđa.

²⁰ Čl. 43 st. 1 Zakona o sudovima (bilj. 8) propisuje da za stručnog saradnika u sudu može biti primljen diplomirani pravnik sa položenim pravosudnim ispitom.

²¹ *Ibid.*, st. 2 propisuje da stručni saradnik može postupati i odlučivati u vanparničnim i izvršnim stvarima i sporovima male vrijednosti kada je to predviđeno zakonom u predmetima koje mu dodijeli predsjednik suda. Stručni saradnik pomaže sudiji u njegovom radu, vrši analizu pravnih pitanja, priprema predmete za suđenje, te obavlja, samostalno ili pod nadzorom i po uputstvima sudije, druge stručne poslove predviđene zakonom ili pravilnikom.

2.4. Imenovanje diplomiranog pravnika za sudiju ili tužioca

Nakon što diplomirani pravnik položi pravosudni ispit te ostvari potrebno radno iskustvo u trajanju od tri godine po polaganju pravosudnog ispita, stječe uslove da bude imenovan za sudiju ili tužioca. Određen broj kandidata koji se prijavljuju za sudije i tužioce u periodu pripravnčkog rada, ili nakon položenog pravosudnog ispita kao stručni saradnici, imali su priliku i mogućnost da se stručno usavrše i osposobe za samostalno obavljanje poslova sudije ili tužioca i na taj način usavrše u pogledu primjene kako procesnih tako i materijalnih zakona. Također, imali su priliku da se upoznaju sa načinom i organizacijom rada suda, sa načinom i organizacijom suđenja te načinom rada postupajućeg sudije u konkretnim predmetima kao i sa postupanjem u sudskim postupcima. To je veoma značajno za sam početak rada novoimenovanog sudije ili tužioca. Međutim, pored ove grupe diplomiranih pravnika sa položenim pravosudnim ispitom i radnim iskustvom od tri godine, druga grupa diplomiranih pravnika sa položenim pravosudnim ispitom i radnim iskustvom, također formalno pravno ispunjava uslove za imenovanje za poziciju sudije ili tužioca iako prethodno nikada nisu vidjeli sudnicu, nisu imali priliku se upoznati kako izgleda određen sudski postupak, na koji način primjenjivati zakonom propisana procesna ovlaštenja. Sa svim tim stvarima, prvi put se susreću nakon njihovog imenovanja i preuzimanja dužnosti sudije ili tužioca, što uopće nije dobro niti za tog sudiju ili tužioca niti za samu pravosudnu zajednicu. Kandidati za poziciju sudije ili tužioca koji nemaju potrebno sudačko ili tužilačko radno iskustvo su najčešće kandidati koji dolaze iz privrede ili nekih drugih vansudskih organa, koji u postupku stjecanja radnog iskustva nisu imali priliku da stječu sudačko ili tužilačko radno iskustvo koje je veoma poželjno za sami početak rada sudije ili tužioca nakon što bude imenovan za neku od navedenih pozicija.

„Trenutno u BiH ne postoji obuka kandidata za funkciju sudije ili tužioca. U ovu kategoriju spada širok krug diplomiranih pravnika, ali bi se pored, sudijskih i tužilačkih pripravnika i stručnih saradnika, takva obuka (prije izbora i imenovanja) trebala omogućiti i drugim kategorijama diplomiranih pravnika (pored pomoćnika nosilaca pravosudnih funkcija, tu su i oni diplomirani pravници koji nisu radili u sudskoj vlasti - državni službenici, notari ili advokati). Trenutno ne postoji ni sistemski organizovana obuka nosilaca pravosudnih funkcija od njihovog imenovanja do preuzimanja dužnosti. Prema postojećim normativnim rješenjima ne postoji obaveza VSTV-a da imenuje one diplomirane pravnike koji su uspješno okončali početnu obuku u CEST-ovima.“²² Nakon što kandidat bude izabran na poziciju sudije ili tužioca on preuzima dužnost sudije ili tužioca iako je veoma sporno koliko je novoimenovani sudija ili tužilac sposoban i spreman za samostalan rad na predmetima u okviru referata na koji je raspoređen.

S obzirom da je riječ o veoma složenim sudijskim i tužilačkim poslovima koji se zasnivaju na dobrom teorijskom i praktičnom poznavanju kako procesnih zakona tako i materijalnog prava većina novoimenovanih sudija i tužilaca na samom početku njihovog rada prolaze kroz veoma težak period profesionalnog rada. Kako ne postoji sistemski pristup i način obrazovanja kandidata za sudije i tužioce u Bosni i Hercegovini, tako imenovane sudije po sistemu samosnalaženja, pomoć i podršku na dobrovoljnoj osnovi koriste od starijih kolega sudija i

²² D. Trlin, *Uloga VSTV BiH u imenovanju nosilaca pravosudnih funkcija: stanje i perspektive*, FCJP, s. 8, http://www.fcjp.ba/templates/ja_avian_ii_d/images/green/Davor_Trlin2.pdf, očitavanje: 20. 03. 2020.

tužilaca do njihovog potpunog osamostaljenja²³. Jedna od institucija koja u obrazovnom pogledu pruža pomoć i podršku sudijama i tužiocima pa između ostalog i novoimenovanim sudijama i tužiocima jesu Centri za edukaciju sudija i tužilaca koji postoje kako u Federaciji Bosne i Hercegovine tako i u Republici Srpskoj²⁴. Centri pripremaju planove i programe za obuku sudija i tužilaca i angažiraju predavače iz raznih oblasti prava s ciljem da stručnim saradnicima, sudijama i tužiocima približe nova pravna dostignuća i shvatanja iz ovih oblasti²⁵. Program edukacije Centra kreira se na osnovu provedene ankete sudova i tužilaštava, izvještaja domaćih i međunarodnih organizacija, praćenjem izmjena u legislativi, implementacije postojećih zakona i iskazanim potrebama i preporukama u zemlji, regionu i svijetu. Centar obezbjeđuje stručno usavršavanje u oblasti, tumačenja i primjene materijalnih i procesnih zakona etičkih standarda, najnovijih naučnih i stručnih dostignuća u oblasti prava, sudske i tužiteljske prakse drugih zemalja te u drugim oblastima koje odredi Upravni odbor centra. Edukacija se trenutno provodi putem seminara, savjetovanja, i drugih vidova uz korištenje različitih metoda i tehnika u oblasti prenošenja znanja, vježbe i simuliranja suđenja, video prezentacije itd.²⁶ Opravdano je ovdje postaviti pitanje da li je ovako organizovan i koncipiran Centar za edukaciju sudija i tužilaca, kao obrazovna institucija, dovoljno dobro organizovan za buduće stručno obrazovanje i osposobljavanje, kako pravnika za sudije i tužioce, tako i za buduće stručno osposobljavanje novoimenovanih sudija za uspješno preuzimanje dužnosti sudija i tužilaca. Da bih dao adekvatan odgovor na navedeno pitanje potrebno je istražiti način uređenja obrazovnog sistema pravnika za sudije i tužioce u uporedno pravnim sistemima *de lege lata* te na osnovu tako dobivenih rezultata moguće je izvoditi određene zaključke i preporuke u pogledu budućeg načina organizovanja sistema obrazovanja pravnika za sudije i tužioce u Bosni i Hercegovini *de lege ferenda*.

3. Način obrazovanja pravnika za pozicije sudije ili tužioca u uporedno pravnim sistemima

Za razliku od načina uređenja sistema obrazovanja pravnika za sudije i tužioce kakav je u Bosni i Hercegovini, ako takav organizovan sistem uopće postoji, u uporedno pravnim sistemima je ovaj sistem obrazovanja u većini slučajeva organizovan kroz osnivanje pravosudnih akademija. Pravosudna akademija, u zemljama u kojima postoji, predstavlja ustanovu za obrazovanje i obuku kandidata za sudijsku i tužilačku funkciju koji se prvi put biraju na te pozicije, te za stalno obrazovanje sudija i javnih tužilaca koji su već izabrani, radi unapređenja njihovog znanja u pogledu novina u zakonodavstvu, ali i drugih pravnih i vanpravnih oblasti²⁷.

Pravosudna akademija u većini zemalja predstavlja najznačajniju instituciju za obrazovanje kandidata za sudijsku i tužilačku funkciju, čime se stvara pretpostavka da kandidati koji završe obuku namjenjenu za obavljanje sudijske i tužilačke funkcije budu i izabrani na funkcije za koje

²³ Kriteriji za imenovanje sudija treba da budu garancija priliva najboljih pravničkih kadrova u pravosudni sistem, kako u intelektualnom i stručnom, tako i u etičkom pogledu. Više o tome vidjeti *Modul 1. Nosioci pravosudnih funkcija i društvo*, s. 21, <http://www.fbih.cest.gov.ba>, očitavanje: 20. 03. 2020.

²⁴ CEST FBiH je osnovan 2003. u Sarajevu. V. CEST FBiH. O centru, <http://www.fbih.cest.gov.ba/index.php/o-centru>, očitavanje: 20. 03. 2020.

²⁵ N. Hogić, *Pravosudni sistem u BiH*, Sarajevo 2014, s. 22.

²⁶ Usp. bilj. 24.

²⁷ M. Debeljački, Uloga pravosudne akademije u izboru sudija i javnih tužilaca u državama u okruženju, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, Beograd 2/2015, s. 1.

su posebno pripremljeni. U prilog tome je i Evropska povelja o zakonu za sudije koja određuje da se na osnovu odgovarajuće obuke na teret države, obezbjedi kvalitetna priprema izabranih kandidata za efikasno obavljanje sudijskih dužnosti, uz osiguranje kvalitete odgovarajućih obrazovnih programa i organizacije koja ih sprovodi²⁸.

3.1. Način obrazovanja pravnika za pozicije sudije ili tužioca u Srbiji

Sistem obrazovanja pravnika u Srbiji organizovan je kroz djelovanje pravosudne akademije. Rad pravosudne akademije, programski ciljevi te status propisani su Zakonom o pravosudnoj akademiji²⁹. Pravosudna akademija u Republici Srbiji počela je s radom 01. januara 2010. godine nakon postepenog završetka transformacije Pravosudnog centra, koji je djelovao u periodu od 2002-2009. godine i koji je provodio programe stalne obuke sudija i javnih tužilaca. Pravosudna akademija trenutno predstavlja jedan od najznačajnijih stubova pravosudnog sistema Srbije.

Nadležnost pravosudne akademije je da organizuje i sprovodi prijemni ispit za početnu obuku, organizuje i sprovodi početnu obuku; organizuje i sprovodi stalnu obuku sudija i tužilaca, organizuje i sprovodi obuku predavača i mentora, organizuje i sprovodi stručno usavršavanje sudskog i tužilačkog osoblja, uspostavlja i održava saradnju sa domaćim, stranim i međunarodnim institucijama, organizacijama i udruženjima, u vezi sa poslovima koje obavlja, izdaje publikacije i obavlja drugu izdavačku djelatnost, obavlja istraživačko analitičke poslove i saraduje sa naučnim institucijama, sistematski prikuplja podatke koji su od značaja za rad Akademije, a naročito o sprovođenju obuke i rezultatima obuke i vodi dokumentaciono informacioni centar, prikuplja i obrađuje sudsku praksu, obavlja i druge poslove utvrđene zakonom i statutom Akademije. Akademija je, također, nadležna da sprovodi programe stručnog usavršavanja izvršitelja, javnih bilježnika, na osnovu ugovora između Akademije i Komore izvršitelja, odnosno Javnobilježničke komore³⁰. Obuka koju provodi akademija organizovana je kao početna i stalna obuka. Početna obuka, namjenjena je licima koja namjeravaju da budu izabrana za sudiju ili javnog tužioca nezavisno od toga da li su pripravnici staž obavila u sudu, javnom tužilaštvu ili drugoj organizaciji.

Imajući na umu raznolikost sticanja praktičnog iskustva kandidata (sud, javno tužilaštvo, advokatske kancelarije, privredna društva itd) početna obuka koja se organizuje kroz pravosudnu akademiju predstavlja neophodan korak ka sveobuhvatnom načinu obuke polaznika koji na taj način prolaze kroz sve aspekte sudijskog i javnotužilačkog poziva (što je posebno značajno za kandidate koji su praktično iskustvo stekli van suda i javnog tužilaštva)³¹. Za razliku od početne obuke koja je namijenjena isključivo diplomiranim pravnicima koji u svojoj karijeri imaju

²⁸ T. 2 Evropske povelje (bilj. 17) koja propisuje da povodom izbora i zapošljavanja sudija od strane nezavisnog organa ili savjeta, izbor kandidata zasniva se na njihovoj sposobnosti slobodne i nepristrasne procjene pravnih pitanja o kojima će odlučivati i primjene prava uz poštovanje dostojanstva ličnosti. 2.2 Zakonom se predviđaju uslovi za izbor, koji u vidu zahtjeva vezanih za stručnu spremu ili prethodno iskustvo zahtijevaju posebnu sposobnost za obavljanje sudijskih dužnosti. 2.3. Zakonom se, putem odgovarajuće obuke na teret države, obezbjeđuje priprema izabranih kandidata za efikasno obavljanje sudijskih dužnosti. Organ pomenut u stavu 1.3 osigurava odgovarajući kvalitet obrazovnih programa i organizacije koja ih sprovodi, u svjetlu zahtjeva slobodoumnosti, stručnosti i nezavisnosti, koji su vezani za obavljanje sudijske dužnosti.

²⁹ Zakon o pravosudnoj akademiji, *Sl. gl. RS* 104/2009 i 32/2014.

³⁰ *Ibid*, čl. 5.

³¹ Debeljački (bilj. 27), s. 9.

namjeru se baviti sudijskim ili tužilačkim pozivom, stalna obuka namijenjena je za usavršavanje sudija i tužilaca u njihovom teorijskom i praktičnom pogledu. Stalnu obuku Pravosudna akademija pruža sudijama i javnim tužiocima koji su već izabrani na funkciju, i kao takva je obavezna za sve nosioce pravosudnih funkcija.

3.2. Način obrazovanja pravnika za pozicije sudije ili tužioca u Sloveniji

U Sloveniji sudije na prijedlog Sudijskog vijeća bira Narodna skupština. Tokom sudijske prakse, sudski pripravnik pohađa obaveznu obuku, koja se sprovodi u sudovima i u Centru za obuke u pravosuđu. Po završetku sudijske obuke, sudijski pripravnik polaže ispit. Centar za obuku u pravosuđu nadležan je da sprovodi obuku sudijskih pripravnika, organizuje i sprovodi pravosudni ispit i druge ispite neophodne za rad u pravosuđu, organizuje i sprovodi različite oblike kontinuirane obuke sudija, tehničkih pomoćnika i sudskog osoblja, sprovodi obaveznu stručnu obuku predsjednika sudova, izdaje stručnu literaturu. Centar također organizuje obuku i sprovodi ispite za privatne izvršitelje, stečajne upravnike, sudske vještake, sudske prevodioce, medijatore. Centar, također, sprovodi profesionalnu obuku javnih tužilaca i državnih advokata. U Sloveniji je Sudsko vijeće (Sodni svet) državno tijelo koje broji jedanaest članova. Slovenski Zakon o sodniški službi³² propisuje da o imenovanjima, napredovanju i razrješenju sudija odlučuje sudsko vijeće većinom glasova svojih članova. Mišljenje o kandidatima za sudiju daje predsjednik suda za koji se raspisuje konkurs, ali Sudsko vijeće nije takvim mišljenjem vezano. Svoj prijedlog o kandidatu Sudsko vijeće dostavlja Narodnoj skupštini, koja u konačnom donosi odluku o imenovanju sudije na dužnost³³. Zakon zatim propisuje da kandidat mora imati diplomu pravnog fakulteta, položen državni pravnički ispit i da je osobno primjeren za obavljanje sudačke dužnosti. Zakonom je, također, propisano da onaj ko je sudjelovao u postupcima u kojim su kršena osnovna ljudska prava i slobode ne može biti imenovan za sudiju.

3.3. Način obrazovanja pravnika za pozicije sudije ili tužioca u Hrvatskoj

Ustavom Republike Hrvatske propisano je da Državno sudbeno vijeće sudjeluje u osposobljavanju i usavršavanju sudija i drugog pravosudnog osoblja. Zakon o državnom sudbenom vijeću određuje da za sudiju prekršajnog, općinskog, trgovačkog i upravnog suda može biti imenovana osoba koja je završila Državnu školu za pravosudne dužnosnike, dok prilikom imenovanja kandidata koji su završili Državnu školu za pravosudne dužnosnike na funkciju sudije, izbor Vijeća mora biti utemeljen na završnoj ocjeni koju su kandidati ostvarili u Državnoj školi i ostvarenim bodovima na razgovoru s kandidatima³⁴. Pravosudna akademija ima dvije ustrojstvene jedinice u svom sastavu, jedna je Državna škola za pravosudne dužnosnike, a druga jedinica organizuje i sprovodi usavršavanje pripravnika („vježbenika“), savjetnika i pravosudnih dužnosnika. Na konkurs za prijem u državnu školu mogu se javiti kandidati koji su na pravosudnom ispitu ostvarili najmanje 70 bodova, a kandidati koji su položili pravosudni ispit prije stupanja na snagu Zakona o vježbenicima u pravosudnim tijelima i pravosudnom ispitu polažu pisani ispit pred Državnim sudskim vijećem, odnosno Državnim odvjetničkim vijećem.

³² Zakon o sodniški službi Republike Slovenije - uradno prečišćeno besedilo, *Ur. l. RS* 94/2007. (Zakon o sudskim službama Republike Slovenije – prečišćeni tekst).

³³ *Ibid*, čl. 19.

³⁴ Usp. Debeljački (bilj. 27), s. 8.

Stručno usavršavanje za pravosudne dužnosnike traje dvije godine, a završni se ispit polaže pred Državnim sudskim vijećem³⁵.

Državna škola za pravosudne dužnosnike djeluje u sastavu Akademije u kojoj kandidati stiču znanje i vještine da samostalno, odgovorno, nezavisno i nepristrasno obavljaju pravosudnu dužnost. Stručno usavršavanje u školi traje dvije godine, i sastoji se iz teorijskog djela i stručnih radionica koje se sprovode u školi, zatim iz praktičnog dijela koji se sprovodi u sudu i javnom tužilaštvu, a po potrebi i državnim tijelima. Tokom boravka u školi na obuci u sudovima, javnim tužilaštvima ili državnim tijelima, polaznici imaju mentore koji ih nadziru i ocjenjuju. Po imenovanju na dužnost sudije ili zamjenika javnog tužioca, polaznici škole su dužni da provedu najmanje pet godina u sudu ili javnom tužilaštvu. Ukoliko imenovane sudije ili zamjenici državnih odvjetnika bez opravdanog razloga napuste sud ili državno odvjetništvo prije isteka roka od pet godina, dužni su da Akademiji vrate sredstva koja su utrošena na njihovo školovanje.

3.4. Način obrazovanja pravnika za pozicije sudije ili tužioca u Makedoniji

U skladu sa Ustavom Republike Makedonije propisano je da Republički sudski savjet predlaže Saboru izbor i razrešenje sudija, dok u pogledu imenovanja na javnotužilačku funkciju (javno obvinjenje)³⁶. Republika Makedonija je obuku i obrazovanje sudija organizovala kroz pravosudnu akademiju. Ustav propisuje da parlament, tj. Sabor imenuje javnog tužioca na period od šest godina i razrješava ga. Savjet bira kandidate za sudije osnovnih sudova iz reda kandidata koji su završili početnu obuku na Pravosudnoj akademiji (Akademija) za sudije i javne tužioce po redoslijedu sa konačne rang-liste na osnovu postignutog uspjeha. U pogledu izbora na javnotužilačku funkciju, zakon predviđa da Savjet za javne tužioce vrši izbor za osnovno javno tužilaštvo kandidate s liste dostavljene od strane Akademije za obuku sudija i javnih tužilaca, a koja je sastavljena na osnovu postignutog uspjeha.

Početna obuka se organizuje s ciljem dobijanja praktičnog i teorijskog znanja i vještina radi stvaranja visokoobučenih, profesionalnih i efikasnih kandidata za sudije i javne tužioce. Ukupan broj polaznika početne obuke određuje se na osnovu odluke Sudskog savjeta i Savjeta za javne tužioce uzimajući u obzir ukupan broj slobodnih pozicija za sudije i javne tužioce, kao i projekcija položaja koje treba popuniti po završetku početne obuke. Po sticanju statusa polaznika (slušatelj) početne obuke, kandidat zasniva radni odnos s Akademijom na određeno vreme i to za period trajanja početne obuke do izbora na mjesto sudije osnovnog suda ili javnog tužioca osnovnog javnog tužilaštva. Ako polaznik u toku početne obuke napusti ili prekine obuku, neophodno je da nadoknadi troškove i druge naknade za njegovo obučavanje. Početna obuka traje 24 mjeseca i odvija se u dvije faze: teorijska nastava na Akademiji u trajanju od devet mjeseci i praktična nastava u sudovima i javnim tužiteljstvima i drugim ustanovama u trajanju od 15 mjeseci. Kontinuirana obuka može da bude obavezna i dobrovoljna. Novoizabrane sudije i javni tužioci dužni su poslije izbora na sudijsku ili javnotužilačku funkciju da pohađaju kontinuiranu obuku, dok se dobrovoljna kontinuirana obuka organizuje najmanje jednom godišnje, za koju program priprema Akademija.

³⁵ Usp. K. Knol Radoja, *Osiguranje neovisnosti pravosuđa kroz institut imenovanja sudaca*, *Zagrebačka pravna revija*, Zagreb 2014, s. 164.

³⁶ V. Debeljački (bilj. 27), s. 9.

4. Prijedlog budućeg načina obrazovanja pravnika za sudije i tužioce u Bosni i Hercegovini - *de lege ferenda*

Postojeći sistem obrazovanja pravnika za sudije i tužioce u Bosni i Hercegovini kao i svaki drugi organizovani sistem na osnovu kojeg je uređena određena oblast, nosi svoje dobre strane, ali ostavlja mnogo prostora da bude na sistemski način organizovan, počev od samog starta studija pa do imenovanja za poziciju sudije ili tužioca te njegovog samostalnog rada u pravosuđu Bosne i Hercegovine. Svakako u okviru budućeg organizovanja ove vrste sistema obrazovanja, neophodno je iskoristiti postojeće kapacitete te ih doraditi, a nedostajuće elemente sistema dopuniti novim rješenjima, kako bi se u konačnici došlo do dobro organizovanog sistema obrazovanja pravnika za sudije i tužioce.

Prva pretpostavka kvalitetno obrazovanih sudija i tužilaca jeste dobro organizovan sistem obrazovanja u toku studija. Postojeće sudije i tužioci svoje temeljno teorijsko pravničko znanje stiču u toku studija, koje se kasnije samo nadograđuje i upotpunjava kroz stručno usavršavanje i primjenu tog teorijskog znanja. U tom pogledu neophodno je kroz sistem obrazovanja u toku *dodiplomskog studija* poseban akcenat staviti na obrazovanje studenata budućih diplomiranih pravnika kako kroz teorijski sistem obrazovanja tako i kroz praktično obrazovanje i usavršavanje u okviru kojeg bi studenti spajali teoriju i praksu te na taj način bolje i lakše savladavali pojedine pravne institute. Shodno navedenom većinu predmeta na pravnom fakultetu neophodno je studirati kako kroz teorijski način i sistem obrazovanja te polaganja teoretskog ispita, tako i kroz praktični sistem obrazovanja te polaganja praktičnog ispita. U tom smislu neophodno je iskoristiti postojeće raspoložive kapacitete, te organizovati mnogo bolju saradnju između sudova i fakulteta radi obrazovanja studenata u praktičnom pogledu. Cilj je da se studenti prava što prije upoznaju sa načinom primjene pojedinih pravnih instituta u praksi, to jest u toku samih sudskih postupaka i kod sudskog odlučivanja. Na taj način studentima bi bilo mnogo lakše savladati pravna pravila i pravne institute koje u toku studija u teorijskom pogledu izučavaju u pojedinim predmetima. Posebno značajna bi bila praksa studenata na sudovima u pogledu izučavanja procesnih predmeta. Sudovi u tom slučaju bi bili direktne radionice u kojim bi studenti prava imali priliku i mogućnost da kroz praksu spoznaju sve one pravne institute koje u teorijskom pogledu izučavaju, te se na taj način i stručno i praktično osposobljavaju za određenu pravnu materiju. Također, neophodno je na fakultetima na većini stručnih predmeta pored teorijskog sticanja znanja, uvesti i obavezni praktični dio sticanja stručnog znanja kroz organizovanje radionica i improvizovane sudnice, kroz koje bi studenti mogli i u praktičnom pogledu primjeniti kompletnu materiju iz određenog predmeta koju su teorijski izučavali. Pri tome bi bilo od značaja za studente uvođenje predmeta Pravna klinika putem koje bi stekli dodatna praktična znanja i vještine, te unaprijedili svoje pravno obrazovanje kroz stjecanje praktičnih vještina poput rada u timovima, poticanje lične inicijative, zajedničkog donošenja odluka, rada i odnosa sa strankama. Na taj način bi se razvila i svijest budućih pravnika za *pro bono* rad, nepohodan za zaštitu ranjivih socijalnih skupina i osoba koje ne mogu ravnopravno ostvariti pravo na pravnu zaštitu. U tom slučaju svršeni student, diplomirani pravnik bio bi u potpunosti osposobljen i spreman, nakon završenog fakulteta da može sačiniti bilo koji ugovor ili određen statutarni dokument, bio bi spreman da uređuje radno pravni status uposlenih u određenoj firmi i sl. Također, bio bi u potpunosti spreman da vodi određene upravne postupke u organima državne službe, u kojim se najviše pravnika i zapošljava nakon diplomiranja. Shodno navedenom, neophodno je iskoristiti postojeće raspoložive kapacitete, te organizovati saradnju pravnih

fakulteta sa sudovima i pojedinim upravnim organima, radi stručnog praktičnog obrazovanja studenata prava.

Druga pretpostavka se tiče reforme postojećih centara za edukaciju. Nakon završenog studija, određen broj diplomiranih pravnika svoje stručno obrazovanje nastavlja u pravcu obrazovanja i usavršavanja za sudiju ili tužioca. S obzirom da je dosadašnji način organizovanja sistema obrazovanja pravnika radi priprema za polaganje pravosudnog ispita bio veoma loše organizovan, naime, nije postojao sistemski pristup u obrazovanju i usavršavanju diplomiranih pravnika za sudije i tužioce, bilo bi dobro iskoristiti postojeće raspoložive kapacitete te sistemski urediti način obrazovanja pravnika za sudije i tužice. U tom pogledu značajnu ulogu mogu odigrati trenutno postojeći centri za edukaciju sudija i tužilaca koji bi kroz tu sistemsku reformu trebali *prerasti u pravosudne akademije*. Takva pravosudna akademija kao obrazovna institucija imala bi više uloga.

Prva uloga trebala bi biti obrazovanje i stručno osposobljavanje diplomiranih pravnika koji bi se usavršavali za buduće sudije i tužioce. Diplomirani pravnici bili bi polaznici pravosudne akademije, primljeni na akademiju na osnovu javnog poziva, u okviru koje bi ta specijalizacija za sudiju ili tužioca trajala određeno vrijeme. U okviru trajanja specijalizacije diplomirani pravnici zasnivali bi radni odnos u sudovima u statusu pripravnika, tako da bi jedan teorijski dio specijalizacije u određenom trajanju bio organizovan u Pravosudnim akademijama, a drugi praktični dio specijalizacije bi bio organizovan u sudovima. Nakon završene specijalizacije polaznici bi stekli pravo na polaganje pravosudnog ispita. Ovakav način obrazovanja i usavršavanja bi bio organizovan na teret države što je u potpunosti u skladu sa principima Evropske povelje o zakonu za sudije.

Druga uloga pravosudne akademije bi bila i organizacija pripreme i polaganja pravosudnog ispita, tako da bi specijalizanti, svršeni pripravnici pred komisijom pravosudne akademije polagali pravosudni ispit, što bi stvorilo pretpostavku da se ovako značajna oblast jedinstveno uredi na kvalitetniji način, a s druge strane ovako organizovan sistem obrazovanja pravnika za sudije i tužioce bi obezbijedio jedinstven put i način procesa obrazovanja i stručnog usavršavanja budućih sudija i tužilaca. Tako organizovan način obrazovanja pravnika za sudije i tužioce te organizovanja načina polaganja pravosudnog ispita bi stvorio kvalitetnu pretpostavku da ti diplomirani pravnici sa položenim pravosudnim ispitom u budućnosti izrastu u veoma dobre i uspješne sudije i tužioce. Nakon što polože pravosudni ispit ovi diplomirani pravnici bi se zapošljavali u sudove i tužilašva na trenutne pozicije stručnih saradnika. Naziv stručni saradnik možda nije dovoljno prikladan iz razloga što stručni saradnik i sudija imaju isti nivo naobrazbe samo je razlika ta što sudija ima tri godine radnog iskustva nakon položenog pravosudnog ispita, a to iskustvo stručni saradnik nema. Pa u tom smislu mnogo prikladniji je naziv sudija pripravnik nego stručni saradnik.

Treća veoma važna pretpostavka obrazovanja pravnika za sudiju ili tužioca bi bila organizacija sistema mentorstva koja bi bila u nadležnosti pravosudne akademije. U njenim okvirima bi novoimenovani mentorisani sudija u određenom vremenskom periodu bio pod isključivim neposrednim nadzorom mentora, kao starijeg iskusnog sudije dobrog poznavaoa prava,

dokazanog sudije ili tužioca. Kroz sistem mentorstva, sudija mentorisani polaznik bi u pravilu trebao proći kroz četiri veoma značajna stadija mentorisanja. U njihovim okvirima bi mentorisani sudija izgradio i usavršio posebne vještine kako u moralnom i etičkom pogledu tako i vještine u profesionalnom stručnom i organizacijskom pogledu.

Kroz prvo tematsko poglavlje mentorisani sudija uz pomoć sudije mentora bi trebao savladati kompletnu organizaciju rada suda ili tužilaštva počev od samog organizacionog ustrojstva, organizovanja poslova, sistema raspodjele poslova, unutrašnje organizacije rada, sistema kruženja predmeta, savladavanja raspoloživih elektronskih programa koje koriste sudije i tužioci u svakodnevnom radu. Cilj je pronalaženje najoptimalnijeg modela i načina organizovanja u svakodnevnom radu mentorisanog sudije, kao samostalnog postupajućeg sudije ili tužioca.

Kroz drugo tematsko poglavlje mentorisani sudija bi uz pomoć mentora sudije savladao profesionalni integritet te etičke principe na kojim se temelji ovakva veoma značajna i časna uloga sudije u jednom društvu. Kroz ovo poglavlje mentorisani sudija trebao bi izgraditi visoko moralne standarde u pogledu načina obavljanja sudijske funkcije i postupanja u svim situacijama vodeći računa o zaštiti sudijskog digniteta i časti sudijske pozicije. U tom pogledu veoma značajno je da mentorisani sudija bude stručno osposobljen da na profesionalan način može uspostaviti odnos između stranaka u postupku kao i između svih ostalim učesnika, zatim profesionalan odnos sa ostalim kolegama i drugim osobljem u sudu. Također, veoma je značajno da sudija ili tužilac zna uspostaviti i da može izgraditi odgovarajući odnos prema drugim licima u privatnom životu tako da u takvim situacijama zaštititi dignitet i dostojanstvo jednog sudije ili tužioca.

Treće tematsko poglavlje kroz koje bi trebao proći mentorisani sudija predstavlja savladavanje procesnih vještina vođenja sudskog postupka, počev od njegovog pokretanja pa do donošenja presude. Na taj način bi mentorisani sudija, kako u stručnom tako i u praktičnom pogledu, savladao sve procesno pravne institute koji se pojavljuju u toku jednog sudskog postupka. Usavršavanjem procesnih vještina mentorisani sudija bi bio u potpunosti stručno osposobljen da na najbolji način vodi jedan sudski postupak.

Četvrto tematsko poglavlje kroz koje bi trebao proći mentorisani sudija odnosi se na poglavlje stručnog usavršavanja najboljih tehnika pisanja sudskih odluka. U okviru tog poglavlja mentorisani sudija bi uz pomoć sudije mentora za veoma kratko vrijeme izgradio potrebni osjećaj za elemente koje je u jednoj presudi potrebno hronološki navesti, a da ta presuda u potpunosti zadovoljava svoju zakonom propisanu formu. Važno je doći do presude koja će predstavljati jedno pravično rješenje kojim se ispravlja neko iskrivljeno sporno činjenično stanje i istom presudom ponovo uspostavlja uređen pravni odnos.

Nakon što bi mentorisani sudija savladao i stručno usavršio prethodno navedene, veoma značajne tematske cjeline, trebalo bi doći do stanja u kojem se može slobodno konstatovati da je takav sudija u potpunosti stručno osposobljen za samostalan rad. Ovakav put i način obrazovanja pravnika za sudiju ili tužioca bi stvorio kvalitetnu pretpostavku da tako obrazovane sudije ili

tužiocima u budućnosti budu vrsni stručnjaci u poslovima koje obavljaju, a sve navedeno bi se posljedično odrazilo na veći stepen pravne sigurnosti u jednom društvu. Pored svega navedenog, akademija bi u tom smislu mogla dati značajan doprinos u stvaranju i ujednačavanju sudske prakse, jer bi na jedinstven, sistematizovan i standardizovan način, vodila evidenciju sudskih odluka vršila izradu i štampanje sudskih biltena te stručnih časopisa i publikacija, te na takav način omogućila pristup spornim pitanjima od značaja za funkcionisanje sudova i ujednačavanje sudske prakse. Također, akademija bi mogla da organizuje obuku i sprovodi ispite za izvršitelje, stečajne upravnike, sudske vještake, sudske prevodioce i medijatore. Ovakva percepcija pravosudne akademije, koja proizlazi iz analize iskustava zemalja u okruženju u kojima ona funkcioniše već duže vreme, mogla bi biti od koristi prilikom daljeg profilisanja ove važne ustanove koja bi svakako mogla da postane jedan od važnih stubova našeg ukupnog pravosudnog sistema.

5. Zaključak

Na osnovu prethodno izloženog može se konstatovati da je postojeći sistem obrazovanja pravnika za sudije i tužioce u Bosni i Hercegovini nedostatan. Neophodno ga je sistematski organizovati i urediti, počev od započinjanja samog studija pa do imenovanja za poziciju sudije ili tužioca te njegovog samostalnog rada u pravosuđu Bosne i Hercegovine. U okviru budućeg sistema pravničkog obrazovanja, neophodno je iskoristiti postojeće kapacitete i doraditi ih, a nedostajuće dijelove i stadije sistema dopuniti novim sistemskim rješenjima. Tako bi se u konačnici došlo do dobro organizovanog sistema obrazovanja pravnika za sudije i tužioce. U tom smislu je neophodno pristupiti temeljitoj reformi sistema obrazovanja pravnika za sudije i tužioce, kroz osnivanje pravosudne akademije koja će imati višestruku ulogu. U okviru pravosudne akademije neophodno je na jedinstven način organizovati obrazovanje i stručno osposobljavanje diplomiranih pravnika – pripravnika koji bi se usavršavali za buduće sudije i tužioce. Također, u nadležnosti pravosudne akademije bilo bi svrsishodno organizovati pripremu obuke te polaganje pravosudnog ispita, a što bi stvorilo pretpostavku da se ovako značajna oblast uredi sistemski i jedinstveno na području Bosne i Hercegovine. Tako organizovan način obrazovanja pravnika za sudije i tužioce bi stvorio kvalitetnu pretpostavku da diplomirani pravници sa položenim pravosudnim ispitom u budućnosti izrastu u veoma dobre i uspješne sudije i tužioce. Sljedeća veoma važna uloga pravosudne akademije na putu do obrazovanja pravnika za sudiju ili tužioca bi bila organizacija sistema mentorstva, u okviru koje bi novoimenovani mentorisani sudija u određenom vremenskom periodu bio pod isključivim neposrednim nadzorom mentora, kao starijeg iskusnog sudije dobrog poznavaoца prava, dokazanog stručnjaka, koji bi ujedno bio i edukator pravosudne akademije. Kroz sistem mentorstva sudija, mentorisani sudija polaznik bi u pravilu izgradio i usavršio posebne vještine, kako u moralnom i etičkom pogledu, tako i vještine u profesionalnom stručnom i organizacijskom pogledu. Također, pravosudna akademija bi obezbjedila sudijama i javnim tužiocima koji su već izabrani na funkciju, različite vidove kontinuirane obavezne obuke. Osim navedenog Pravosudna akademija može biti od velikog značaja za dobro funkcionisanje sudova u smislu ujednačavanja sudske prakse, kroz stvaranje jedinstvene baze odluka sudova, zatim kroz izradu biltenima sudske prakse, te kroz izdavanja stručnih časopisa i publikacija. Također, u nadležnosti akademije bi bila organizacija obuke i sprovođenja ispita za izvršitelje javne ili privatne, stečajne upravnike,

sudske vještake, te medijatore. Ovakav pristup u pogledu načina organizovanja obrazovanja pravnika za sudije i tužioce kroz važnu i veoma značajnu ulogu pravosudne akademije, bi bio od veoma velike koristi za ukupan budući sistem obrazovanja ove vrste stručnog kadra. To bi se posljedično odrazilo na podizanje kvaliteta cijelog pravosudnog sistema u Bosni i Hercegovini.

Education Of Lawyers For Judicial/Prosecutorial Functions in Bosnia and Herzegovina

Summary

Every society seeks to establish a well-organized and efficient legal order. The premise of a well-regulated social, and therefore legal order, is a well-regulated legal system. Within the legal system, legal regulations play a very important role, starting with the Constitution, laws and other by-laws, which regulate in more detail both the general social order and the legal order between the state and its citizens, and the order between the citizens themselves. Also, a very important role is played by the state authorities responsible for law enforcement, especially for their preventive action. In the end, judicial authorities play a particularly important role as a protective corrective of the legal order and as such constitute the third pillar of power in a society, namely the judiciary. Effectiveness of a judicial authority in a society depends on how well organized it is and how independent it is from any influences in its overall organization and daily work. The aspiration of every society is to create quality preconditions for a good organization of the judiciary, starting with the establishment of a well-organized system of education of lawyers and their professional training as judges and prosecutors. The subject of this research is exploring the current way of arranging a lawyer's education system for the judicial and prosecutorial function of the de lege lata, with all its advantages and disadvantages, and exploring a possible future de lege ferenda model and how to organize the education of lawyers for judges and prosecutors.